

VILNIUS UNIVERSITY  
LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY

JONAS DRUNGILAS

INTEGRATION OF THE POLISH NOBILITY IN SAMOGITIA:  
MIGRATION, LANGUAGE, MEMORY, 16TH–18TH CENTURIES

Doctoral dissertation summary  
Humanities, history (05 H)

Vilnius, 2018

The dissertation was prepared in 2003–2007 whilst studying a doctoral degree at the Department of Ancient and Medieval History in the Faculty of History at Vilnius University, and is defended in accordance with external procedures.

**Academic supervisor – Prof. Dr Irena Valikonytė** (Vilnius University, humanities, history – 05 H)

**The dissertation is being defended at an open session of the academic board:**

**Chair – Assoc. Prof. Dr Eugenijus Saviščevas** (Vilnius University, humanities, history – 05 H)

**Members:**

**Dr Elmantas Meilus** (Lithuanian Institute of History, humanities, history – 05 H)

**Prof. Dr Rimvydas Petrauskas** (Vilnius University, humanities, history – 05 H)

**Dr Gintautas Sliesoriūnas** (Lithuanian Institute of History, humanities, history – 05 H)

**Prof. Dr Rita Regina Trimonienė** (Šiauliai University, humanities, history – 05 H)

The dissertation will be defended at an open session of the academic board at:  
3 pm, February 23, 2018, auditorium 211, Faculty of History, Vilnius University  
Address: 7 Universiteto St, LT-01513 Vilnius

The summary of the dissertation will be sent out on January 22, 2018

The dissertation will be available at the libraries of Vilnius University and the Lithuanian Institute of History and at the Vilnius University website: [www.vu.lt/lt/naujienos/ivykiu-kalendarius](http://www.vu.lt/lt/naujienos/ivykiu-kalendarius)

VILNIAUS UNIVERSITETAS  
LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

JONAS DRUNGILAS

LENKŲ BAJORŲ INTEGRACIJA ŽEMAITIJOJE:  
MIGRACIJA, KALBA, ATMINTIS XVI A.–XVIII A.

Daktaro disertacijos santrauka  
Humanitariniai mokslai, istorija (05 H)

Vilnius, 2018

Disertacija rengta 2003–2007 m. studijuojant Vilniaus universiteto doktorantūroje Istorijos fakultete Senovės ir vidurinių amžių istorijos katedroje ir ginama eksternu

**Mokslinė konsultantė – prof. dr. Irena Valikonytė** (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, istorija – 05 H)

**Disertacija ginama viešame disertacijos gynimo tarybos posėdyje:**

**Pirmininkas – doc. dr. Eugenijus Saviščevas** (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, istorija – 05 H)

**Nariai:**

**dr. Elmantas Meilus** (Lietuvos istorijos institutas, humanitariniai mokslai, istorija – 05 H)

**prof. dr. Rimvydas Petrauskas** (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, istorija – 05 H)

**dr. Gintautas Sliesoriūnas** (Lietuvos istorijos institutas, humanitariniai mokslai, istorija – 05 H)

**prof. dr. Rita Regina Trimonienė** (Šiaulių universitetas, humanitariniai mokslai, istorija – 05 H)

Disertacija bus ginama viešame disertacijos gynimo tarybos posėdyje 2018 m. vasario mėn. 23 d. 15 val. Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto 211 auditorijoje.

Adresas: Universiteto g. 7, LT-01513 Vilnius

Disertacijos santrauka išsiuntinėta 2018 m. sausio mėn. 22 d.

Disertaciją galima peržiūrėti Vilniaus universiteto ir Lietuvos istorijos instituto bibliotekose ir VU interneto svetainėje adresu: [www.vu.lt/lt/naujienos/ivykiu-kalendorius](http://www.vu.lt/lt/naujienos/ivykiu-kalendorius)

## DOCTORAL DISSERTATION SUMMARY

### Research topic

Three eminent political figures from the first half of the 20<sup>th</sup> century: Gabriel Narutowicz – the first president of Poland, his brother Stanisław Narutowicz – a signatory to the Act of Lithuanian Independence, and the Marshal of Poland Józef Piłsudski. The destinies of all three men wound their way amid the tumultuous state relations that had developed between Lithuania and Poland at the time, all three men of noble origins were in one way or another associated with Samogitia (*Žemaitija*), and ultimately, all three men acted as cultural successors to the Polish-Lithuanian Commonwealth. At the same time, this continuity prompts taking a closer look at relations between both these countries from a more distant perspective.

As we know, the process whereby the Grand Duchy of Lithuania (henceforth – GDL) and the Kingdom of Poland grew closer to one another, which began from the end of the 14<sup>th</sup> century, culminated with the Union of Lublin (1569). However, political relations between the two states at the time and further ahead often overwhelms other passages in history, as well as the demographic component. Upon closer inspection of the text in the Union of Lublin, we can notice a provocative thesis in one of its paragraphs whereby the legal restrictions that had earlier applied to Polish nobles wishing to purchase land in Lithuania would be annulled. This phrase clearly demonstrates the pressure being placed by the Polish nobility and aristocracy on Lithuanians, as well as their determination and inertia. The mentioned claim reveals a new context – the migration of the Polish nobility already in existence prior to the Union into the Grand Duchy of Lithuania. Basically, the Union's text is a clear record of the active and directed migration policy of the Polish nobility, which has not received due attention in historiography up until now.

On the other hand, in historiography the Union of Lublin is viewed as the initial point of reference for the new epoch, following which the spread of Polish culture intensified, as did its reception in the GDL. A national narrative dominates this topic in Lithuanian and Polish historiography: in Lithuanian historiography we often see

“Lithuanisation” compared to Polonisation, while in Polish historiography the Polonisation process is highlighted, however there is no further analysis of the contribution in these processes made by the Polish nobility that arrived in the GDL.

The presented historiographical controversies encourage us to take a different approach to both the intertwined phenomenon of Polonisation/Lithuanisation, and the closer relations between these two states – that is, from the perspective of the Polish nobility's integration into the Lithuanian nobility. This study of Polish nobles that came to settle in the GDL is relevant and innovative in several aspects. First, the dynamism of the nobility is revealed via migration, allowing us to see it as a living, pulsating organism, not to mention the new dimension of demographic processes in the Polish-Lithuanian Commonwealth. Second, the analysis of the lifestyles of newly-settled nobles, where attention is focused on the cultural differences and similarities of both the new-arrivals and the local nobles, allows for a closer inspection of the cultural “exchange reaction” of these two groups, i.e., to look at the changes that took place in society. Third, this kind of research unavoidably opens up new segments in the history of the nobility in the GDL.

### **Object of the research**

The object of this research is the integration of the Polish nobility in Samogitia in the 16<sup>th</sup>–18<sup>th</sup> centuries. This particular region was chosen for the analysis, as in this case it appears to be the most suitable. Firstly, because it was part of the then so-called “Lithuania proper” (*Lituania propria*). Secondly, because geographically speaking, it is the most distant from the Slavic linguistic boundary, and is a socio-culturally exclusive region. Thirdly, we can expect to grasp in more detail and more thoroughly the changes taking place in various processes due to the compact nature of the territory. The research analyses the Polish nobility – nobles who had arrived from the Kingdom of Poland whose geographic origins can be determined based on source data and/or genealogical digests. In a social sense, this group of nobles can be divided into two groups: those families who became part of the Samogitian ruling elite (e.g., the Chrząstowski, Gruzewski,

Umiastowski and Ważyński families, etc.) and those who did not (e.g., the Maszkowski, Kosakowski, Okurowski and Sławoczyński families).

The aim was not to carry out a comprehensive statistical analysis of the Polish nobility's migration, registering every new arrival, but rather to concentrate on the actual revelation of the migration phenomenon and how it functioned. The research also does not analyse the social integration factors of the arrivals (e.g., their marriages, land ownership, client bonds), though greater attention is given to cultural segments (language, people's names, memory). When we speak about the use of the term integration, it is worth noting that in sociology it can have many meanings, but in this case the abstract meaning of the term used in historical studies, which would mean “settlement” in Lithuanian shall be used. So, this term is used as an all-encompassing process, somewhat different to acculturation, which is usually understood as an assimilation of certain cultural elements (similar to adaptation). In this study, the term “assimilation” shall be avoided, which describes the adoption of another language, culture and identity by a specific individual, but the narrower “linguistic assimilation” term, which describes the use of the Lithuanian language among the newly-settled people of Polish origin. This is more like a partial use of contemporary sociological terms, as in some cases their blunt application to an earlier historical period is anachronistic and not always suitable.

### **Aim and objectives of the research**

The aim of this research is to reveal the integration process of nobles of Polish origins in Samogitia in the 16<sup>th</sup>–18<sup>th</sup> centuries. In order to realise this aim, the following objectives were set:

1. to determine the status of the Polish noble and how it changed in Lithuanian laws;
2. to identify the main contours of the migration process of the Polish nobility;
3. to assess the possible communication space of the newly-arrived nobles;
4. to reveal the anthroponymic features (names, surnames) of the arrivals;

5. to examine the association between later generations of Polish nobles with the Lithuanian language;

6. to determine how the origins of the arrivals were reflected in their genealogical self-consciousness;

7. to reconstruct how families that had settled in Samogitia searched for their roots in Poland.

### **Research chronology**

The chronological framework of this research is the 16<sup>th</sup>–18<sup>th</sup> centuries. The main chronological boundary of the study is 1529, when earlier existing and newly-created legal norms that defined the status of foreigners in the GDL were systemised in the First Statute of Lithuania. The end limit of 1795 was chosen as the year of the collapse of the state – the Polish-Lithuanian Commonwealth, and the beginning of a new epoch. On the other hand, as the study comprises of different thematic cross-sections, their chronology does sometimes go beyond the main boundaries. For example, while material from the 16<sup>th</sup>–17<sup>th</sup> centuries is useful for analysing the legal status of Poles in the GDL, their migration and linguistic adaptation, the examination of cultural processes and mental changes demanded significantly greater boundaries, sometimes requiring data from the 15<sup>th</sup> and even as far ahead as the early 20<sup>th</sup> century.

### **Claims being defended**

1. In the 15<sup>th</sup>–first half of the 16<sup>th</sup> century, the legal provisions that applied to Polish nobles in the GDL, as foreigners, were of a defensive nature. By the second half of the 16<sup>th</sup> century, the number of legal norms in legislative documents dedicated to arrivals increased, their content changed, as did the terminology describing these new arrivals, suggesting a more flexible integration of the Polish nobility into local society.

2. Emigration of the Polish nobility into the GDL was determined by push (cultural, career) and pull (demographic) factors. When one noble would become established, others, often bearing geographic or family links, would arrive after him, thereby forming



entire chains of arriving settlers. Sometimes successful careers in Poland or failure to adapt in the GDL determined these individuals' decisions to re-emigrate.

3. Those who arrived in the second half of the 16<sup>th</sup>–early 17<sup>th</sup> century did not have a very favourable communicative space. This space was significantly more conducive for the Poles who stayed in magnates' estates, where they could communicate in Ruthenian/Polish, while others who found themselves amid the lesser gentry were forced to communicate in the local language as well.

4. The local nobility found the names of some of the new arrivals quite unusual, their rarity gave away the fact that the person was a noble originally from Poland.

5. Some of the arrivals did not have well-established surnames, and thus used their paternal names to create their own surnames. Until the beginning of the 17<sup>th</sup> century, Polish surnames were adapted to the Ruthenian language that dominated at the time, and later took on Polish forms.

6. The Samogitian nobility was very conservative in terms of its provisions regarding foreign languages, so the new arrivals who found themselves amid the lesser gentry had to learn the local language sooner or later. This is most evident in works written by Polish Catholic and Protestant clergymen, which reveals how from one generation to the next, the established families would become “more Samogitian”.

7. Families that entered the ruling elite recalled their Polish origins the best. They embedded their place of origin, the name of their newly-arrived predecessors, and Polish heraldic eponyms into their own names.

8. The arrivals who settled quite early on yet only joined the Samogitian ruling elite in the 18<sup>th</sup> century could rarely recall their precise place of origin. In the beginning they referred to armorial digests released at the time, or searched for holders of the same surname in the Kingdom of Poland, thus expecting to find their family's original source.

### **Research methods and approach**

The main research “scalpel” of this study (besides the *descriptive, analytical, synthesis, analogical* and other methods commonly applied in history) was the *genealogical* method, during which data from 3–8 generations of several dozen Polish

families was collected and processed. The use of this method has in recent times gone further beyond its usual frame of application, which is why genealogy has become a kind of “crossroads” between social sciences and humanities, allowing the application of other methods and to raise new questions, which only further highlights the advantages of genealogy.

The results of application of the genealogical method are most noticeable when it is combined with anthroponymy – an “instrument” rarely exploited so far in the genealogy of the GDL. It is worth noting that family mental changes and various directions in genealogical self-consciousness are revealed in names. Even though there has been an intensification in research of the nobility's genealogical self-consciousness in Lithuania in recent years, the genealogical memory of Polish families that settled in the GDL, based on an analysis of names, has not drawn significant attention from researchers. That is why this research method should be discussed in greater detail, mentioning the problematic objectives encountered along the way. Firstly, by referring to the genealogies of families originally hailing from Poland, one records the names of members that reflect the origins of the arrivals – their patriarchal lands and family progenitors: identifiable (pioneers of family lines that emigrated to the GDL) and legendary ancestors. Thus, prime attention does not focus on the initial component of identification – a person's name, but on another component – the extension (usually written between the name and surname), whilst also observing the formation of the family surname. Then, we try to untangle the source of the forms of these extensions (personal name, official, toponymic). Finally, the vertical mobility factor of the family is analysed, the rise of its members up the “career ladder”, which reveals more clearly the phenomenon of the family's awareness of their value criteria (origins) and their escalation and publication (in anthroponyms), thus revealing the interaction between reasons for and the forms of this phenomenon. Thanks to this research, later on it will be possible to reveal the motivation for choosing different forms for one's origins, and their chronological co-existence. The accumulation of anthroponyms used by Polish families and variations thereof that appeared during the course of time opens up a markedly wider spectrum of these anthroponyms, allowing us to get a better grasp of the changes taking place within the family and, at the same time, leaves point-markers for the spread of

information across different generations within the one family. This examination of the mentality of separate segments of the nobility (which at first glance do not appear as being at all different) contributes to the revelation of the uniqueness of ethnic compounds that integrated into the GDL.

Another advantage of using names and the genealogical method is the application of the name criterion. Each heraldic family had a specific group of names used by its members, which were inherited from the male line. Thanks to this criterion, we observe the transfer of Polish names to families that had settled in the GDL. In addition, by using name data and the *retrospective* method, we can try to reconstruct the land-holdings structure in Poland of nobles who had arrived in the GDL. Finally, by using the genealogical method for a specific family and applying a broader context combined with comprehensive and concentrated collection of data, we can use the *separate case* method, which allows reconstructing the search for a specific family's (e.g., the Nagurski's) origins.

An equally effective application of the genealogical method, using the achievements of another interdisciplinary science – *sociolinguistics* – draws attention to changes in linguistic behaviour, the space in which language was used, its variation, instability, etc. This helps arrive at a new assessment of the situation of multilingualism in the GDL. For example, having selected writings by cultural figures of Polish origins, and then determining to which generation a particular writer belonged and using linguists' analyses of the writing of these creators, we can determine their level of proficiency in speaking Lithuanian or in the Samogitian dialect. Having structured this data and then assessed the social status of the writer and their family, and the opportunity for using this (or those) languages, by applying the *modelling* method we can create Polish/Lithuanian language-use models for Polish families that settled in Samogitia.

The sociological demographic approach helped reveal the phenomenon of migration among the Polish nobility. Note that due to the different social structure at the time, the research already carried out in the field of Western European demographic history and themes covered differ. The migration of the nobility has not been analysed separately, but has been studied generally amid the other estates. This is confirmed by the fact that even the migration of the nobility from conglomerate state compounds, such as

the Holy Roman Empire, Great Britain and Scandinavia, that would appear to be excellent objects of research on migration flows have not been studied separately, with attention focusing more on social phenomena. On the other hand, a promising example can be ethnic communities that have settled in other countries, which have been studied by foreign scientists (e.g., the Irish in Spain, the Italians in France, the French in Spain, the English in Ireland, etc.). In this case however, papers by Central European researchers come the closest to our field, where the focus has been on the medieval German nobility in Bohemia, or the establishment of German knights in Germanised parts of Poland (Silesia and Pomerania). Nevertheless, it is studies which use the sociological migration approach to discuss migration factors, the duration of periods of travel, distances and typology that provide us with the greatest number of new creative impulses. The use of demographic terms in general lends a distinctive structure to the research, providing it with more precision and clarity, giving a better sense of the yield of the migration phenomenon rather than just a presentation of occasional data.

Thus, the application of the different methods listed above and the combination of knowledge from various disciplines facilitates the achievement of new results in this multi-sectional issue.

### **Structure of the dissertation**

The dissertation consists of an introduction, three chapters, conclusions, a list of sources and literature used, and an appendix (a genealogical table). The first chapter presents the legal regulation of the migration process of the arrivals, analysing the formation of the legal provisions and their evolution in the 16<sup>th</sup> century, based mostly on normative legal documents (the Statutes of Lithuania of 1529, 1566 and 1588). The terminology used to describe the new arrivals and how it changed was also analysed. This is followed by a discussion of the Polish nobility's immigration into the GDL, and the problems with identifying the new arrivals in sources. In the analysis of how migration functioned, attention is given to migration push-pull factors, also discussing the occasional cases of re-emigration. The second chapter presents a study of the spread of the Polish language in the GDL, while also trying to determine the possible

communication space of a new arrival in the second half of the 16<sup>th</sup>–early 17<sup>th</sup> centuries. Two specific names were also discussed: the Christian Damian and Old Slavic Dobrogost, ascertaining their rarity in Samogitia. Next, the formation of new-arrivals' surnames, their creation, looking at their adaptations in Ruthenian and later on in the Polish language, are analysed. This is followed by several cases where Polish surnames were Lithuanised. Finally, the chapter ends with a discussion of the (im)possible linguistic assimilation of later generations of Polish families. The third chapter presents a study of how genealogical self-consciousness functioned in names. At the end, a reconstruction of how the Samogitian chamberlain Jakub Ignacy Nagurski searched for the origins of his family line in Poland in the late 18<sup>th</sup> century is presented – the course of the search, sources, and results.

## Conclusions

1. The status of newly-arrived Polish nobles in the GDL was regulated in its laws in two stages. In the first period (15<sup>th</sup>–first half of the 16<sup>th</sup> century) mostly the Poles, but later on the nobility that had arrived from other countries as well, were treated as “foreigners”, and were viewed as a new and strong competitor to the aristocracy of the GDL. Thus, this new competitor tried to be eliminated through the creation of a number of prohibitive, defensive articles in the First Statute of Lithuania. The second stage (the second half of the 16<sup>th</sup> century) saw a strong modification of existing articles and the creation of new ones in the Statute of Lithuania, regulating the ways the Polish nobility could become established in the GDL, changing the content of relevant articles: there was a move away from prohibition to permission, creating the conditions for the Polish nobility to gradually become integrated into local society. In addition, in the second half of the 16<sup>th</sup> century, as relations with Poland grew ever closer, and also due to internal and external changes in the GDL, new terminology for identifying the arrivals (including the Poles) was formed. Of these, three categories stood out which had a legal territorial flavour: “foreigner”, from a different land (*чужоземец, cudzoziemiec*), “foreigner”, from the other side of the border (*заграничник, zagranicznik*), “neighbour” (*сусед, sąsiad*),

and the more familiar term “brother” (*brat*) that stands out in this group. The number of such terms and their variety signalled the immigration processes taking place in the GDL in around the 16<sup>th</sup> century.

2. The examination of separate cases of the arriving Polish nobility raised the problem of defining the immigration process, which showed that in order to reconstruct a reliable image of migration, a wide source base processed in terms of chronology and geography is necessary. Also, researchers must first determine the arrival's origins, when he arrived and the actual fact of his existence. When analysing the migration process itself, it was found that push (the needs of the GDL's aristocracy) and pull (an increase in the population in Poland) factors affected the immigration of the Polish nobility into Samogitia. The initial attraction axis in the migration mechanism were career-related links, while the second were family links (brothers, cousins, uncles). In this way, Polish nobles who had settled in Samogitia served as centres of “attraction” for other nobles, thereby forming migration chains, or flows. The resulting contingent of arrivals was determined by horizontal (family relations, neighbours) and vertical (client-based) links. There were cases of re-emigration among the new arrivals, when some would return to their homeland as a result of not becoming established in time or unsuccessfully, or due to new career opportunities opening up in Poland. Polish nobles maintained close ties with their homeland due to the incomplete division of earlier land holdings, and via travels (business or career-related), etc., and when these links had expired, family ties and the place of origin would be “preserved” for future generations in their genealogical self-consciousness (usually among families which belonged to the ruling elite), reminding them of their heritage.

3. In the second half of the 16<sup>th</sup>–early 17<sup>th</sup> centuries, some of the arrivals – the service personnel of magnates and local officials – would communicate on work-related (with their patron, other personnel, servants) and family matters (with their relatives) and with the local nobility in their native Polish, or in Ruthenian. In contrast, another segment of the arrivals which lacked this kind of extended network of social links and “descended” into the ranks of the local lesser gentry unavoidably had to undergo “lessons” in the Samogitian dialect alongside using their native Polish, and at times Ruthenian, in everyday life, which later simplified their integration into the local nobility.

4. Of the other Polish nobles that arrived prior to the 16<sup>th</sup> century who did not have well-established surnames, some (in the early period) used patronyms, while others (in later periods) sometimes used the patrimonial form of the family's progenitor with the permanent surname of toponymic origins. Also, until the beginning of the 17<sup>th</sup> century, due to the difficulty local clerks had managing sounds in Polish surnames, they would be adapted in line with Ruthenian, whereas later on, when the use of Polish intensified, family surnames also changed, taking on the Polish form. This indicates a different development of the formation of new-arrivals' surnames than observed in Poland, and also reveals the arrivals' partial conformation with local naming trends. The occasional cases of the Lithuanisation of Polish surnames (by adding the Baltic suffix *-aitis*) testifies to the impoverishment of the side branches of the Nagurski, Rybiński and Łopaciński lines and their integration into the lesser gentry and eventual Lithuanisation.

5. The Polish nobility that settled in Samogitia stood out from the local nobility in terms of some of their names, for example, Damian and Dobrogost. The name Damian was more widespread in the Orthodox part of the GDL, being rarer in its Catholic lands, so at least in the second half of the 16<sup>th</sup> century it would have sounded strange to the local nobility. When we come across the name Dobrogost in the nobility of the GDL in the 15<sup>th</sup>–18<sup>th</sup> centuries, in some cases it would have identified a noble who was originally from Poland, and in other cases it would have signalled the existence of marital links between local families with the Polish nobility. Bestowing this name on a child in local families later on illustrates the continuation of the Polish heraldic family tradition in the GDL, which served to further unite the nobility from both states.

6. Polish nobles who were part of the wealthy higher nobility maintained a clear distance from the Lithuanian language (e.g., S. Suski). A mediating layer of people absorbed the linguistic distance between them and the locals – “translators”, i.e., people who had learned Lithuanian. Nevertheless, in later generations their association with the Lithuanian language would have been minimal (e.g., J. L. Oziębłowski), yet perhaps there were cases when non-local officials would have had at least a minimal vocabulary of Lithuanian words. On the other hand, when certain families experienced upward social mobility (e.g., the Nagurski family), while others underwent downward social mobility (e.g., the Gradowski, Maliszewski and Suski families), this in turn changed the language

relationship, distancing the first group away from Lithuanian, while prompting the others to use Lithuanian.

7. The formation of the genealogical self-consciousness of Polish families that had joined the ruling elite in Samogitia was encouraged by their bond with their homeland, which served to further activate the self-consciousness of the first–third generations. In later generations, this self-consciousness was more likely to enter a recession stage. In the anthroponyms of the families that were studied, the origins motif existed in three forms: place of origin, the name of the progenitor and the adopted Polish heraldry eponyms. a) The fact of how early on the place of birth was recorded, and how precisely (e.g., part of the family “nest”) or abstractly (e.g., Masovia) it was identified in the names of Polish families was closely related to the person's/family's achieved social status, whereby these places became part of the person's self-identification. At the same time, the names of these places of birth that were used by later generations are retrospective sources reflecting the land-holding structure of nobles that left in the 16<sup>th</sup> century. b) Use of the progenitor's name with the patronymic suffix (e.g., *Паўко* → *Paszkowicz*, *Франц* → *Frąckiewicz*) in the names of people from later generations is evidence that it functioned as a kind of foundation in the memory stream of the family, and that the history of that family branch in the GDL began from that person. c) The use of eponyms – the names of Polish heraldic legendary figures (*Dunin*, *Skarbek*) and later on, coats of arms (*Nalęcz*) – in personal names testifies to the functioning of a form of cultural memory that was structured based on the information from the armorials of B. Paprocki, S. Okolski and K. Niesiecki, as well as the adaptation of the legends themselves in noble society. At the same time, this shows the feeling of commonality within a heraldic family, which also represented the noble stature of these families and served as a reminder of the Polish origins. The specific cases given in the study show that each family's career in the ruling hierarchy was closely correlated with the inclusion of the progenitor's name or place of origins in the name of a figure. The inclusion of eponyms could be determined not only by a change in the family's status (e.g., the *Ważynski*) or family links (e.g., the *Rajecki*), but also by how the legend itself was spread among the nobility. In addition, the first person from a given family to include a form in his name which conveyed his Polish origins would not only revive this memory



but also act as the creator of a new family memory tradition, whereby the forms conveying origins would be nurtured not just within the family concerned, but were also made public. On the other hand, these forms conveying origins, like beads strung onto family names, were like a “code” that could unlock certain pages in the history of a family.

8. Families of Polish origins that had arrived in the GDL quite early on though joined the Samogitian ruling elite later on (in the 18<sup>th</sup> century), and had proceeded to rise up the career ladder, would often go in search of their roots. One such example is the case of the Samogitian chamberlain Jakub Ignacy Nagurski (†1799) whose status and close links with the ruler Stanisław August Poniatowski and the Czartoryski family prompted him to trace his family's origins in the second half of the 18<sup>th</sup> century, even though his predecessors had settled in Samogitia in the late 16<sup>th</sup> century. In the first stage of his searching he analysed the armorial of K. Niesiecki (1740) that had just been released, which contained information about two Nagurski families that had lived in Poland (using the *Ostoja* and *Leszczyc* coats of arms). Based on this material, the “seeker” managed to acquire the family chronicle of the Nagurski (*Leszczyc*) who lived in the Łęczycza powiat in Poland. In the second stage of searching, he reviewed and examined the Samogitian Nagurski family archive. Afterwards, following the example of the Polish chronicle, he created a chronicle of the Nagurski family (*Pobóg* coat of arms) that settled in Samogitia, which was used later on to compile genealogical trees and diagrams. Towards the end of the search, J. I. Nagurski encountered the problem of determining the family's progenitor and the place where the family had originated from. Nevertheless, without continuing his search, the initiator satisfied himself with the existing data about his family (he knew that the first person to have arrived in Samogitia in the 16<sup>th</sup> century was Marcin, the son of Jakub) and the chronicle of the Polish family with the same surname. Regardless of the inconsistencies, from this data the Samogitian chamberlain constructed a version of his family's origins, according to which the family progenitor became Jakub, who had arrived in Samogitia from the Łęczycza powiat in Poland. In this way, the origins of the Nagurski family that lived in Samogitia were artificially “appropriated” to more or less correlate with the data from the Polish chronicle. This version of the family origins worked in favour of the initiator of the search – Jakub Ignacy Nagurski. On the one hand,

the family that lived in Poland and shared the same surname (with the *Leszczyca* coat of arms), which was part of the *Łęczyca* ruling elite in the 16<sup>th</sup> century, one member even having become the court marshal of Anna Jagiellon, appeared attractive as it “raised” the level of prestige of the Samogitian family, who traced their roots to the same ancestors. On the other hand, by choosing Jakub as the family's progenitor, the Samogitian chamberlain used his influence and status in various ways (by founding the town of Jokūbavas, giving the Kurtuvėnai Church the title of the Holy Apostle Jacob, and celebrating the name day of Jacob on July 25), thereby memorialising not only his namesake “progenitor” in the family's genealogical self-consciousness, but also himself. The latter case shows that in the second half of the 18<sup>th</sup> century, the Nagurski family decided to undertake a search for their family's actual roots, probably due to the time-gap and not being able to recall the origins of the family that had settled in Samogitia in the late 16<sup>th</sup> century, and also in the hope of overriding the legendary stories about its origins that were being spread at the time.

9. The integration process of the Polish nobility that had settled in Samogitia in the 16<sup>th</sup>–18<sup>th</sup> centuries comprised of several stages. At first, they functioned as catalysts of Polonisation (spreading the Polish language, introducing new personal names), later some of them joined the Lithuanian nobility (the *assimilation process*), even contributing to the formation and spread of the Lithuanian language (e.g., J. Borzymowski, S. B. Chyliński, J. Grużewski, J. Kosakowski, S. J. Sławoczyński), experiencing only partial assimilation (*linguistic assimilation*), yet not forgetting the aspect of their origins. Meanwhile, those Polish families that joined the ruling elite either in the GDL or Samogitia adopted some of the local culture (reflected in how they formed their surnames), yet they communicated in Polish and never forgot their roots (the *process of acculturation*). This goes against all the earlier historiographical stereotypes of the Polonisation/Lithuanisation of the Lithuanians and Poles respectively, while also testifying to the complicated and multi-dimensional phenomenon of Polonisation in Samogitia.

## DAKTARO DISERTACIJOS SANTRAUKA

### Tyrimo problema

Trys iškilios XX a. pirmosios pusės politinės figūros: Gabrielius Narutavičius – pirmasis Lenkijos prezidentas, jo brolis Stanislovas Narutavičius – Lietuvos Nepriklausomybės akto signataras ir Lenkijos maršalas Juzefas Pilsudskis. Visų jų likimai vinguriuoja per anuomet permainingai susiklosčiusius Lietuvos ir Lenkijos valstybių santykius, visi šie bajoriškos kilmės asmenys vienaip ar kitaip susiję su Žemaitija, galiausiai minėti asmenys yra Abiejų Tautų Respublikos laikotarpio kultūrinis tęstinumas. Šis tęstinumas provokuoja įdėmiau žvilgtelėti į abiejų valstybių santykius iš tolimesnės perspektyvos.

Kaip žinoma, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (toliau – LDK) ir Lenkijos Karalystės suartėjimo procesas, prasidėjęs nuo XIV a. pabaigos, savo kulminaciją pasiekė Liublino unijos metu. Tačiau tuometinis bei tolesnis dviejų valstybių politinių santykių kontekstas dažnai užgožia kitus istorijos klodus, taip pat ir demografinį komponentą. Atidžiau pažvelgus į Liublino unijos tekstą, pastebėsime viename iš jo paragrafų užfiksuotą provokatyvią tezę, kad yra anuliuojami iki tol lenkų bajorams, norintiems įsigyti valdas Lietuvoje, taikyti įvairūs teisiniai apribojimai. Šioje frazėje, įdėmiau pažvelgus, aiškiai juntamas lenkų bajorijos ir diduomenės spaudimas lietuviams, jos veržlumas bei inercija. Minėtas teiginys atskleidžia naują kontekstą – dar iki unijos egzistavusių lenkų bajorų migraciją į LDK. Vadinasi, unijos tekste buvo aiškiai užfiksuota aktyvi bei kryptinga lenkų bajorų migracinė politika, kuri iš esmės iki šiolei istoriografijoje nėra sulaukusi atitinkamo dėmesio.

Antra vertus, Liublino unija istoriografijoje vertinama kaip naujos epochos pradinis atskaitos taškas, nuo kurio suintensyvėja lenkiškos kultūros plėtra bei jos recepcija LDK. Lietuviškoje ir lenkiškoje istoriografijoje šiuo klausimu dominuoja tautinis naratyvas: lietuviškojoje lituanizacija dažniausiai priešpastatoma polonizacijai, o lenkiškojoje pabrėžiamas lenkėjimo procesas, tačiau į LDK atvykusių lenkų bajorų indėlis šiuose procesuose detaliau neanalizuojamas.

Pateiktos istoriografinės kontraversijos skatina tiek į persipynusį polonizacijos/lituanizacijos reiškinį, tiek į abiejų minėtų valstybių suartėjimą pažvelgti nauju rakursu – per lenkų bajorų įsiliejimą į Lietuvos bajoriją. Toks įsikūrusių LDK lenkų bajorų tyrimas yra aktualus ir novatoriškas keliais aspektais. Pirma, per migraciją atskleidžiamas bajorijos dinamizmas, matant ją kaip gyvą, pulsuojantį organizmą, o tuo pačiu iškeliamas naujas demografinių procesų Abiejų Tautų Respublikoje matmuo. Antra, naujai įsikūrusių bajorų gyvenenos analizė, kai dėmesys fokusuojamas tiek į atvykusių, tiek į vietinių bajorų kultūrinius skirtumus bei panašumus, leidžia atidžiau stebėti šių grupių kultūrinių „mainų reakcijas“, t. y. vykstančius pokyčius visuomenėje. Trečia, toks tyrimas neišvengiamai atveria naujus LDK bajorijos istorijos segmentus.

### **Tyrimo objektas**

Šio tyrimo objektas – lenkų bajorų integravimasis Žemaitijoje XVI–XVIII a. Analizei pasirinktas Žemaitijos regionas, kuris šio tyrimo atveju, manytume, yra tinkamiausias. Pirmiausia, jis įėjo į anuometinės vadinamos „tikrosios Lietuvos“ (*Lituania propria*) sudėtį. Antra, tai nuo slaviško kalbinio paribio geografiškai atokiausias bei sociokultūriškai išsiskiriantis regionas. Trečia, tokioje kompaktiškoje teritorijoje galima tikėtis detaliau bei išsamiau apčiuopti įvairių procesų pokyčius. Tyrime analizuojami lenkų bajorai – kilmingieji, atvykę iš Lenkijos Karalystės, kurių geografinė kilmė nustatyta remiantis šaltinių duomenimis ir/ar genealoginiais žinynais. Socialiniu atžvilgiu šių bajorų grupę galima suskirstyti į dvi dalis: į Žemaitijos valdžios elitą patekusios (pvz. Chšonstovskiai, Gruževskiai, Umiastovskiai, Važinskiai ir kt.) ir nepatekusios giminės (pvz. Maškovskiai, Kosakovskiai, Okurovskiai, Slavočinskiai).

Darbe nebuvo siekta atlikti nuodugnią lenkų bajorijos migracijos statistinę analizę, suregistruojant kiekvieną atvykusįjį, bet labiau koncentruotasi į pačio migracijos reiškinio atskleidimą bei funkcionavimą. Taip pat tyrime neanalizuojami atvykusiųjų socialinės integracijos veiksniai (pvz. vedybos, žemėvalda, klientiniai ryšiai), bet didesnis dėmesys skiriamas kultūriniais segmentams (kalba, asmenvardžiai, atmintis). Kalbant apie integracijos termino vartojimą verta pažymėti, kad sociologijoje jis yra daugiareikšmis, o šiuo atveju remiamasi istoriniuose tyrimuose naudojama abstrakčia šio

termino reikšme, kuri lietuvių kalboje reikštų įsiliejimą. Šis terminas naudojamas kaip visa apimantis procesas, kiek kitaip nei akulturacija, kuri dažniausiai suvokiama kaip tam tikrų kultūros elementų įsisavinimas (tapatinama su adaptacija). Tyrime vengiama vartoti asimiliacijos terminą, kuriuo apibūdinamas konkretaus individo kitos kalbos, kultūros ir tapatybės perėmimas, tačiau naudojamas siauresnis – kalbinės asimiliacijos – terminas, juo nusakant lietuvių kalbos vartojimą tarp įsikūrusių lenkų kilmės asmenų. Tad galima kalbėti apie dalinį šiuolaikinės sociologijos terminų naudojimą, nes tiesmukas jų taikymas anieks laikams yra anachroniškas ir ne visada tinkamas.

### **Tyrimo tikslas ir uždaviniai**

Tyrimo tikslas – atskleisti lenkų kilmės bajorų integravimosi procesą Žemaitijoje XVI a. – XVIII a. Realizuojant šį tikslą keliami tokie uždaviniai:

- 1) nustatyti lenkų bajoro statusą ir jo kaitą Lietuvos teisėje;
- 2) identifikuoti pagrindinius lenkų bajorų migracinio proceso kontūrus;
- 3) įvertinti atvykusių bajorų galimą komunikacinę erdvę;
- 4) atskleisti atvykusiųjų antroponimijos (vardų, pavardžių) ypatumus;
- 5) ištirti vėlesnių lenkų bajorų kartų santykį su lietuvių kalba;
- 6) nustatyti atvykusiųjų kilmės atspindžius jų genealoginėje savimonėje;
- 7) rekonstruoti Žemaitijoje įsikūrusių giminių vykdytas kilmės paieškas

Lenkijoje.

### **Tyrimo chronologija**

Šio tyrimo chronologiniai rėmai – XVI–XVIII a. Pradine darbo chronologine riba laikytini 1529 m., kai Pirmajame Lietuvos Statute buvo nuosekliai susistemos ligtolinės ir naujai sukurtos teisinės normos, nusakančios svetimšalių (pirmiausia lenkų) padėtį LDK. Galutine riba (1795 m.) pasirinkta valstybės – Abiejų Tautų Respublikos – sužlugdymo bei naujos epochos pradžios data. Kita vertus, kadangi tyrimą sudaro skirtingi tematiniai pjūviai, jų chronologija retkarčiais išeina už pasirinktų ribų. Antai, jei XVI–XVII a. laikotarpio medžiaga paranki analizuoti lenkų teisinį statusą LDK,

migraciją ir kalbinę adaptaciją, tai kultūriniais procesams ir mentaliniams pokyčiams atskleisti prireikė ženkliai platesnių ribų, kartais pasinaudojant XV a. ar net iki XX a. pradžios nusitęsiančiais duomenimis.

## **Disertacijos struktūra**

Disertaciją sudaro įvadas, trys dėstymo skyriai, išvados, naudotų šaltinių ir literatūros sąrašas ir priedas (genealoginė lentelė). Pirmame skyriuje aptariamas atvykėlių migracijos proceso teisinis reguliavimas, analizuojant teisinių nuostatų formavimąsi ir jų evoliuciją XVI a., daugiausia remiantis normatyviniais teisiniais (1529, 1566, 1588 m. Lietuvos statutai) dokumentais. Taip pat analizuojami terminai, kuriais buvo vadinami atvykėliai, bei jų kaita. Po to aptariama lenkų bajorų imigracija į LDK, šaltiniuose pasitaikančios atvykėlių identifikavimo problemos. Nagrinėjant migracijos funkcionavimą dėmesys sutelkiamas į migracijos traukos-išstūmimo veiksnius, tuo pačiu aptariant ir pasitaikančius reemigracijos atvejus. Antrame skyriuje tiriama lenkų kalbos sklaida LDK, tuo pačiu bandant nustatyti galimą atvykėlio komunikacinę erdvę XVI a. antroje pusėje – XVII a. pradžioje. Taip pat aptariami dviejų konkrečių vardų – krikščioniško Damijono ir seno slaviško Dobrogosto – naudojimo atvejai, analizuojant jų retumą Žemaitijoje. Toliau nagrinėjamas atvykėlių pavardžių formavimasis, jų kūrimas, analizuojant pavardžių adeptus rusėnų, o vėliau ir lenkų kalbose; pateikiama keletas lenkiškų pavardžių sulietuvinimo atvejų. Skyrius užbaigiamas aptariant lenkų kilmės giminių vėlesnių kartų (ne)galimą kalbinę asimiliaciją. Trečiame skyriuje tiriamas genealoginės savimonės funkcionavimas asmenvardžiuose. Pabaigoje pateikiamas XVIII a. pabaigoje Žemaitijos pakamario Jokūbo Ignoto Nagurskio vykdytos giminės kilmės paieškos Lenkijoje, jų eiga, šaltiniai ir rezultatai.

## **Išvados**

1. Atvykusių į LDK lenkų bajorų statusas teisėje buvo reglamentuotas dviem etapais. Pirmame laikotarpyje (XV a. – XVI a. pirmoji pusė) pirmiausia lenkai, o vėliau ir kita atvykusioji bajorija, buvo prilyginti „svetimšaliams“, suvokiant juos kaip naują,

stiprų konkurentą LDK diduomenei. Šį konkurentą buvo stengiamasi eliminuoti, sukuriant eilę draudžiamąjo-gynybinio pobūdžio straipsnių Pirmajame Lietuvos Statute. Antrajame etape, (XVI a. antroji pusė) smarkiai modifikavus ankstesnius bei sukūrus naujus Lietuvos Statutų straipsnius, buvo reglamentuoti lenkų bajorų įsikūrimo LDK būdai, pasikeitė straipsnių turinys: nuo draudimo pereita prie leidimų, sudarant sąlygas lenkų bajorams palaipsniui integruotis į vietinę visuomenę. Be to, XVI a. antroje pusėje glaudėjant santykiams su Lenkija, o taip pat dėl vidinių bei išorinių pokyčių LDK, susiformavo nauji atvykėlius (tuo pačiu ir lenkus) įvardijantys terminai. Išsikristalizavo trys teisinės kategorijos, turinčios teritorinį atspalvį: „svetimšalis“ (*чужоземец, cudzoziemiec*), „užsienietis“ (*заграничник, zagranicznik*), „kaimynas“ (*сусед, sąsiad*), bei iš jų išsiskiriantis familiarus „brolio“ (*brat*) terminas. Tokia terminų gausa bei įvairovė signalizavo apie XVI a. LDK vykstančius imigracinius procesus.

2. Nagrinėjant atskirus lenkų bajorų atvykimo atvejus iškilo imigracijos proceso tyrimo problemos, kurios parodė, kad norint atkurti patikimą migracijos vaizdą yra būtina chronologiniu ir geografiniu atžvilgiu apdorota plati šaltinių bazė bei nustatyta atvykėlio kilmė, jo atvykimo laikas ir realus buvimo faktas. Analizuojant patį migracijos procesą nustatyta, kad lenkų bajorų imigraciją į Žemaitiją veikė traukos (LDK diduomenės poreikiai) ir išstūmimo (išaugęs gyventojų skaičius Lenkijoje) veiksniai. Migracijos mechanizmo pirmąja traukimo ašimi buvo pareigybiniai ryšiai, o antrąja – giminystės ryšiai (broliai, pusbroliai, dėdės). Taip Žemaitijoje įsikūrę lenkų bajorai tapdavo kitų bajorų „traukos“ centrais, suformuodami migracines grandines, srautus. Tokį susiformavusį atvykėlių kontingentą nulemdavo ne tik horizontalūs (giminystė, kaimynystė), bet ir vertikalūs (klientiniai) ryšiai. Tarp atvykusiųjų pasitaikydavo ir reemigracijos atvejų, kai, nespėjus/nesugebėjus įsitvirtinti ar atsivėrus naujoms karjeros galimybėms Lenkijoje, dalis jų sugrįždavo į gimtinę. Žemaitijoje įsitvirtinę lenkų bajorai dėl neatsidalytų valdų, per keliones (dalykinės, tarnybinės) ir pan. palaikė glaudžius ryšius su gimtine Lenkijoje, o šiems nutrūkus, giminystės ryšiai bei kilmės vieta būsimoms kartoms buvo „užkonservuojami“ genealoginėje savimonėje (dažniausiai taip pasitaikydavo valdžios elitui priklausančiose giminėse).

3. XVI a. antroje pusėje – XVII a. pradžioje dalis atvykėlių – didikų ir vietinių pareigūnų tarnybininkai – pareigybinuose (patronas, kiti tarnybininkai, tarnai),

giminystės (šeima, giminaičiai), kaimynystės (vietiniai bajorai) ryšiuose komunikavo gimtąja (lenkų) bei rusėnų kalbomis. Kita atvykusiųjų dalis, neturinti tokio išplėsto socialinių ryšių tinklo, „nugrimzdusi“ į vietinę smulkiają bajoriją, kasdienybėje šalia lenkų ir rusėnų kalbų neišvengiamai anuomet praėjo žemaičių tarmės „kursus“, kas vėliau jiems padėjo lengviau įsilieti į vietinę bajoriją.

4. Iki XVI a. pabaigos atvykę lenkų bajorai, neturėję susiformavusių pavardžių, naudojo (ankstyvuojų laikotarpiu) patronimus, o kartkartėmis (vėlesniu periodu) – patronimine forma įrašytą giminės pirmtako vardą su nuolatine toponiminės kilmės pavarde. Tuo pačiu iki XVII a. pradžios lenkiškos pavardės dėl sunkiai vietiniams raštininkams įveikiamų garsų buvo adaptuojamos rusėnų kalba, o vėliau, suintensyvėjus lenkų kalbos vartojimui, keitėsi ir giminių pavardės, įgydamos lenkiškas formas. Tai parodo kitokią nei Lenkijoje atvykėlių pavardžių formavimosi raidą, tuo pačiu atskleidžia atvykėlių dalinį prisitaikymą prie vietinių asmenų įvardijimo tendencijų. Aptikti lenkiškų pavardžių sulietuvėjimo atvejai (su baltiška priesaga *-aitis*) byloja apie Nagurskių, Ribinskių, Lopacinskių giminių šalutinių šakų įsiliejimą į smulkiają bajoriją, sulietuvėjimą ir nuskurdimą.

5. Žemaitijoje įsikūrusi lenkų bajorija iš vietinių išsiskyrė kai kuriais vardais, pavyzdžiui, Damijono ir Dobrogosto. Damijono vardas buvo labiau paplitęs stačiatikiškoje ir retas katalikiškoje LDK dalyje, tad vietiniams bajorams bent XVI a. antroje pusėje jis skambėjo kitoniškai ir neįprastai. XV–XVIII a. LDK bajorijoje aptinkamas Dobrogosto vardas vienu atveju nurodydavo iš Lenkijos kilusį bajorą, kitu – signalizavo apie vietinių giminių vedybinius ryšius su lenkų bajorija, o šio vardo suteikimas vėlesnėse vietinėse giminėse rodo lenkiškų heraldinių giminių tradicijos tąsą LDK, dar labiau vienijusią bei jungusią abiejų valstybių kilminguosius.

6. Lenkų bajorai, priklausę pasiturinčiajai ir stambiajai bajorijai, išlaikė aišką atotrūkį nuo lietuvių kalbos (pvz. S. Suskis). Tarp jų ir vietinės visuomenės kalbinę distanciją amortizuodavo tarpinis sluoksnis – „vertėjai“, t. y. asmenys, išmokę lietuvių kalbą. Visgi vėlesnėse kartose santykis su lietuvių kalba turėjo būti minimalus (pvz. J. L. Ozembloviskis), nors galbūt pasitaikydavo atvejų, kai ne vietinės kilmės pareigūnai turėjo bent minimalų lietuviškų žodžių bagažą. Kita vertus, kai vienos giminės patirdavo aukštyneigį (pvz. Nagurskiai), o kitos žemyneigį (pvz. Gradovskiai, Mališevskiai,



Suskiai) socialinį mobilumą, adekvačiai tai keitė santyki, pirmus nutolindavo, o antrus skatindavo vartoti lietuvių kalbą.

7. Lenkų giminių, patekusių į Žemaitijos valdžios elitą, genealoginės savimonės formavimasi skatino ryšiai su gimtaine, kurie labiau aktyvino pirmųjų – trečiųjų kartų savimonę, kai vėlesnėse kartose ši greičiau pereinavo į recesinę būklę. Tirtų giminių antroponimuose kilmės motyvas egzistavo trimis formomis: kilmės vietovė, pirmtako vardas bei recipuoti lenkiškos heraldikos eponimai. a) įsikūrusių lenkų giminių asmenvardžiuose gimos vietovės užfiksavimo ankstumas, jos įvardijimo tikslumas (pvz. giminės „lizdo“ dalis) ar abstraktumas (pvz. Mazovija) buvo tampriai susijęs su asmens/giminės pasiektu socialiniu statusu, kai šios vietovės tapdavo saviidentifikacijos dalimi. Tuo pačiu vėlesnių kartų naudojami gimtų vietovių pavadinimai yra retrospektyviniai XVI a. išvykusių bajorų žemėvaldos struktūrą atspindintys šaltiniai. b) vėlesnių kartų asmenų įvardijimuose pirmtako vardo su patronimine priesaga (pvz. Пауко → Paszkowicz, Франц → Frąckiewicz) naudojimas liudija, kad jis giminės atminties sraute atliko tam tikrą fundamento funkciją, nuo jo buvo pradedama giminės šakos istorija LDK. c) eponimų – lenkiškų heraldinių legendų veikėjų vardų (*Dunin, Skarbek*) – bei vėlesni herbų (*Nalęcz*) panaudojimais asmenvardžiuose byloja apie funkcionavusią kultūrinės atminties formą, kuri buvo struktūruojama tuometinių B. Paprockio, S. Okolskio, K. Niesieckio herbų informacijos bei pačių legendų adaptavimo bajoriškoje visuomenėje. Kartu tai rodo heraldinės giminės bendrumo pajautą, kuri taip pat reprezentavo šių giminių kilmingumą bei primindavo jų lenkiškas ištakas. Tyrimė pateikti konkretūs atvejai rodo, kad kiekvienos giminės pareigybinė karjera tampriai sutapo su protėvio vardo ar kilmės vietos įrašymu į asmenvardį, o eponimų įrašymą galėjo lemti ne tik giminės statuso pasikeitimas (pvz. Važinskiai) ar giminyntės ryšiai (pvz. Rajeckiai), bet ir pačios legendos sklaidos tendencija bajorijoje. Be to, asmuo, kuris pirmasis iš giminės į savo įvardijimą įrašė kurią nors formą, perteikusią jo lenkišką kilmę, buvo ne tik atminties atnaujintojas, bet ir naujos giminės atminties tradicijos kūrėjas, šias kilmės formas ne tik puoselėjant giminėje, bet ir iškeliant į išorę. Kita vertus, šios kilmės formos kaip karoliukai, suverti ant giminių asmenvardžių, yra tarsi „kodas“, atveriantis juose slypinčius tam tikrus giminių istorijos puslapius.

8. Anksti atvykusios, tačiau vėlai (XVIII a.) į Žemaitijos valdžios elitą patekusios lenkų kilmės giminės, pakilusios karjeros laiptais, leisdavosi į savo šaknų paieškas. Vienas iš tokių pavyzdžių – Žemaitijos pakamario Jokūbo Ignoto Nagurskio (†1799) atvejis, kurio statusas bei glaudūs ryšiai su valdovu Stanislovu Augustu Poniatovskiu ir Čartoriskių gimine paskatino jį imtis savo giminės, beveik prieš 200 metų įsikūrusios Žemaitijoje, kilmės paieškų. Pirmame paieškų etape buvo išanalizuotas anuomet pasirodęs K. Niesieckio (1740 m.) herbynas, kuriame buvo informacija apie dvi Lenkijoje gyvenusias Nagurskių gimines (Ostojos ir Leščič herbų). Remiantis šia medžiaga „ieškotojui“ pavyko gauti Lenkijoje, Lenčycos paviete, gyvenusių Nagurskių (h. Leščič) giminės kroniką. Antrajame paieškų etape buvo peržiūrėtas ir ištirtas žemaitiškosios Nagurskių giminės archyvas. Po to, sekant lenkiškos kronikos pavyzdžiu, buvo sukurta Žemaitijoje įsikūrusios Nagurskių (h. Pobogas) giminės kronika, kuria vėliau remtasi sudarinėjant genealoginius medžius bei schemas. Paieškų pabaigoje išliko giminės kilmės vietos bei pirmtako nustatymo problema. Visgi, toliau paieškų nebetęsiant, jų iniciatorius sustojo ties turimais savo giminės duomenimis (žinota, kad pirmas XVI a. į Žemaitiją atvykęs asmuo buvo Martynas, Jokūbo sūnus) ir lenkiška bendrapavardžių giminės kronika. Nežiūrint aiškių nesutapimų, iš šių duomenų Žemaitijos pakamariš sukonstravo savo versiją, pasak kurios giminės pirmtaku tapo Jokūbas, atvykęs į Žemaitiją iš Lenkijos, Lenčyčos pavieto. Taip Žemaitijoje gyvenusių Nagurskių giminės ištakos buvo dirbtinai „pritemptos“ prie lenkiškosios kronikos duomenų. Tokia kilmės versija buvo paranki šių paieškų sumanytojui – Jokūbui Ignotui Nagurskiui. Lenkijoje gyvenusi bendrapavardžių giminė (h. Leščič), kuri XVI a. priklausė Lenčycos valdžios elitui, o vienas jos narių buvo tapęs net Onos Jogailaitės dvaro maršalka, atrodė patraukli ir kartu „kėlė“ žemaitiškosios giminės, vedančios savo ištakas iš tų pačių protėvių, prestižą. Be to, giminės pirmtaku pasirinkęs Jokūbą ir pasinaudojęs savo įtaka bei statusu, Žemaitijos pakamariš įvairiais būdais (įkurdamas Jokūbavo miestelį, Kurtuvėnų bažnyčiai suteikdamas Šv. Apaštalo Jokūbo titulą, iškilmingai liepos 25 d. švęsdamas vardines – Jokūbines) giminės genealoginėje savimonėje įamžino ne tik bendrapavardį „pirmtaką“, bet ir save. Pastarasis atvejis atskleidė, kad XVIII a. antroje pusėje Nagurskiai veikiausiai dėl laiko atotrūkio

nebeprisiminė dar XVI a. pabaigoje Žemaitijoje įsikūrusios giminės ištakų, bet vengdami anuomet paplitusių kilmės legendinių pasakojimų, ėmėsi tikrų savo kilmės paieškų.

9. XVI–XVIII a. Žemaitijoje įsikūrusių lenkų bajorų integracijos procesas susidėjo iš kelių etapų. Pradžioje jie atliko polonizacijos katalizatoriaus funkciją (skleidė lenkų kalbą, naujus asmenvardžius), vėliau dalis jų įsiliejo į lietuviškąją bajoriją (*asimiliacijos procesas*), anuomet prisidėdami net prie lietuvių kalbos formavimosi bei sklaidos (pvz. J. Božimovskis, S. B. Chilinskis, J. Gruževskis, J. Kosakovskis, S. J. Slavočinskis), patirdami tik dalinę asimiliaciją (*kalbinė asimiliacija*) ir neužmiršdami savo kilmės. Visgi į LDK valdantįjį ar Žemaitijos valdžios elitą patekusios lenkų giminės perėmė dalį vietinės kultūros (pavardžių formavimasis), tačiau bendravo lenkiškai ir visada prisimindavo savo kilmę (*akultūracijos procesas*). Visa tai vienareikšmiškai griaua ankstesnius lietuvių ir lenkų polonizacijos/lituanizacijos procesų istoriografinius stereotipus, o taip pat byloja apie sudėtingą bei daugiamačią polonizacijos reiškinį Žemaitijoje.

## Articles published on the topic of the dissertation:

### Paskelbti straipsniai disertacijos tema:

1. Etnosocialinis mobilumas Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje: Gruževskių giminės pavyzdys (XVI a. antroji pusė – XVIII a. pradžia), *Lietuvos istorijos metraštis*, 2004/2, Vilnius, 2005, p. 53–78.
2. Jokūbo Ignoto Nagurskio gyvenimo ir veiklos bruožai, *Lietuvos dailės muziejaus metraštis*, t. 10, 2005 m. II dalis, 2007, p. 143–155.
3. Adaptacja i integracja pierwszego pokolenia szlachty polskiej osiedlającej się na Żmudzi (II połowa XVI – początek XVII wieku), *Europa Orientalis. Studia z Dziejów Europy Wschodniej i Państw Bałtyckich*, t. 1, Toruń, 2009, p. 255–277.
4. Pinklės atvykusiai lenkų bajorijai Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teisėje 1447–1588 m.: juridinių suvaržymų ištakos, raida ir funkcionavimas, *Istorijos šaltinių tyrimai*, t. 5, sud. A. Dubonis, Vilnius, 2014, p. 85–106.
5. Czy osiadła na Żmudzi szlachta polska uczyła się języka litewskiego? Kilka rozważań z językowej asymilacji w 2. poł. XVI–XVII w., *Litwa i jej sąsiedzi w relacjach wzajemnych (XVII–XIX w.)*, pod red. I. Janickiej i A. Kołodziejczyk, Olsztyn-Gdańsk, 2014, p. 9–24.
6. Pamirštos kilmės labirintuose: Nagurskių giminės atvejis XVIII a. antrojoje pusėje, *XVIII amžiaus studijos*, t. 2, sudarytoja R. Šmigelskytė-Stukienė, Vilnius, 2015, p. 221–247.
7. Lenkų giminių, įsikūrusių Žemaitijoje, genealoginės savimonės atspindžiai antroponimijoje: kilmės motyvas (XVI a. antroje pusėje – XVIII a.), *Lietuvos istorijos metraštis*, 2014/2, 2015, p. 61–95.
8. Echa unii polsko – litewskich: imigracja polskiej szlachty na Żmudź, reemigracja oraz związki z krajem rodzinnym na przełomie XVI i XVII wieku, *Rocznik Polskiego Towarzystwa Heraldycznego*, t. XIV (XXV), Warszawa, 2015, p. 7–19.
9. Szukając przodków: poszukiwanie rodowodu przez podkomorzego żmudzkiego Jakuba Ignacego Nagórskiego w drugiej połowie XVIII wieku, *Rocznik Lituanistyczny*, t. 2, Warszawa, 2016, p. 143–165.

### **Informacija apie disertacijos autorių**

Jonas Drungilas gimė 1978 m. sausio 24 d. Plungėje. 1996–2003 m. studijavo Vilniaus universitete, Istorijos fakultete, įgijo istorijos magistro laipsnį. 2003–2007 m. studijavo Vilniaus universiteto doktorantūroje Istorijos fakultete Senovės ir vidurinių amžių istorijos katedroje. Stažavosi 3 mėn. (2004/2005) Fribūro universitete (Šveicarija), vėliau – Baltarusijos, Lenkijos, Rusijos, Ukrainos rankraštynuose ir archyvuose. Nuo 2002 m. dirba Lietuvos istorijos instituto Archeografijos skyriuje.

Moksliniai interesai: LDK bajorijos antroponimija, genealogija, socialinė ir migracijos istorija XVI–XVIII a., Lietuvos magdeburginių miestų šaltiniai.

El. paštas: jons.drungilas@gmail.com

**Information about the author of the dissertation**

Jonas Drungilas was born on January 24, 1978 in Plungė. He studied at Vilnius University in 1996–2003, at the Faculty of History, where he completed his Master's Degree. In 2003–2007 he participated in a doctoral degree program at the Department of Ancient and Medieval History, Faculty of History, Vilnius University. He did an internship at Freiburg University (Switzerland) for 3 months (2004/2005), later, he pursued his studies at manuscript departments and archives in Belarus, Poland, Russia and Ukraine. He has been working at the Department of Archaeography at the Lithuanian Institute of History from 2002.

Academic interests: anthroponymy of the nobility of the GDL, genealogy, social and migration history in the 16<sup>th</sup>–18<sup>th</sup> centuries, sources about Lithuania's cities with Magdeburg Law.

E-mail: jons.drungilas@gmail.com



JONAS DRUNGILAS

INTEGRATION OF THE POLISH NOBILITY IN SAMOGITIA:  
MIGRATION, LANGUAGE, MEMORY, 16TH–18TH CENTURIES

Doctoral dissertation summary

2018 01 12. 1,5 leidyb. apsk. l. Tiražas 35 egz.

Lietuvos istorijos institutas  
Kražių g. 5, Vilnius, LT-01108  
Spausdino UAB „Baltijos kopija“  
Kareivių g. 13B, Vilnius